

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.2.165>

УДК 338.43:631.16

П. О. Геращенко,

аспірант, Національний університет «Чернігівська політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-2525-7352>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ДИСПРОПОРЦІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

P. Herashchenko,

Postgraduate student, National University "Chernihiv Polytechnic"

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC DISPARITIES IN THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF A WARTIME ECONOMY

У статті досліджено організаційно-економічні диспропорції розвитку аграрних підприємств України в умовах воєнної економіки. Обґрунтовано, що повномасштабна війна суттєво посилила структурні диспропорції функціонування аграрного сектору, зумовивши нерівномірність фінансових результатів, інвестиційної активності та адаптаційного потенціалу підприємств різних масштабів діяльності.

На основі порівняльного, структурного та індикативного аналізу оцінено динаміку прибутковості, рентабельності капіталу, активів і операційної діяльності аграрних підприємств у 2018–2024 рр. Встановлено, що у 2021–2023 рр. відбулося різке зниження чистого прибутку та більшості показників ефективності, тоді як у 2024 р. зафіксовано ознаки часткової стабілізації. Сукупний індикатор ефективності функціонування аграрних підприємств у 2021–2024 рр. скоротився у 2,2 раза, що свідчить про системний характер кризових явищ в умовах війни.

Доведено, що спроможність аграрних підприємств адаптуватися до економічних викликів сьогодення істотно залежить від масштабу господарської діяльності: великі підприємства зберігають відносно вищу фінансову стійкість завдяки ефекту масштабу та диверсифікації, малі й мікропідприємства демонструють більшу гнучкість, тоді як середні підприємства перебувають у зоні підвищеного ризику через обмежені фінансові резерви та втрату традиційних ринків збуту.

Обґрунтовано необхідність переходу від уніфікованої моделі державної підтримки до диференційованої політики, спрямованої на зниження структурних диспропорцій та підвищення стійкості аграрного сектору в умовах воєнних і поствоєнних викликів.

The article examines the organizational and economic disparities in the development of agricultural enterprises in Ukraine under the conditions of a wartime economy. It is substantiated that the full-scale war has significantly intensified structural asymmetries in the functioning of the agricultural sector, resulting in uneven financial performance, investment activity, and adaptive capacity of enterprises of different sizes.

The purpose of the article is to identify and assess the organizational and economic disparities in the development of agricultural enterprises in Ukraine under the conditions of a full-scale war. To achieve this goal, the following objectives were set and accomplished: the dynamics of financial performance of

agricultural enterprises during the wartime period were analyzed; differences in the adaptive capacity of enterprises depending on their size were identified; the dynamics of the composite indicator of operational efficiency of agricultural enterprises in Ukraine were determined; and directions for improving state policy to support the agricultural sector were substantiated.

The study employs methods of comparative, structural, and indicative analysis, as well as the coordinate matrix method, which made it possible to assess changes in key financial and economic parameters of agricultural enterprises over time and across size-based groups. The analytical framework is based on official statistical data, the generalization of which allowed for the identification of stable trends and structural shifts in the development of agricultural business under wartime economic conditions.

Based on comparative, structural, and indicative analysis, the dynamics of profitability, returns on capital, assets, and operating activities of agricultural enterprises over the period 2018–2024 were assessed. It was found that during 2021–2023 there was a sharp decline in net profit and most efficiency indicators, while in 2024 signs of partial stabilization were recorded.

In particular, the total net profit of agricultural enterprises during 2021–2023 decreased almost fourfold (from UAH 238.6 billion to UAH 63.5 billion), while losses increased 4.1 times to UAH 34.1 billion. The economic performance of agricultural enterprises in 2024 partially corrected this negative trend: net profit increased 2.6 times compared to 2023, reaching UAH 167.4 billion, which is still 30% below the pre-war level.

The composite indicator of the operational efficiency of agricultural enterprises declined by 2.2 times during 2021–2024, indicating the systemic nature of crisis phenomena in the sector.

It is proven that the adaptive capacity of enterprises significantly depends on the scale of economic activity: large enterprises retain relatively higher financial resilience due to economies of scale and diversification; small and micro-enterprises demonstrate greater flexibility; whereas medium-sized enterprises are

exposed to increased risk due to limited financial reserves and the loss of traditional sales markets.

The necessity of transitioning from a unified model of state support to a differentiated policy aimed at reducing structural disparities and enhancing the resilience of the agricultural sector under wartime and post-war challenges is substantiated.

Ключові слова: *аграрні підприємства, воєнна економіка, організаційно-економічні диспропорції, прибутковість, рентабельність, фінансова стійкість, державна підтримка.*

Keywords: *agricultural enterprises, wartime economy, organizational and economic disparities, profitability, return on investment, financial resilience, state support.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Аграрний сектор традиційно відіграє системо утворюючу роль в економіці України, забезпечуючи продовольчу безпеку, валютні надходження та зайнятість у сільській місцевості. В умовах повномасштабної війни його значення не лише зберіглося, а й суттєво посилюється, оскільки сільське господарство стало одним із небагатьох секторів, що продовжує формувати експортний потенціал країни. Водночас воєнні дії спричинили глибокі організаційні, фінансові та логістичні потрясіння, які нерівномірно вплинули на аграрні підприємства різних масштабів.

Зростання виробничих ризиків, обмеження доступу до фінансових ресурсів, руйнування інфраструктури та трансформація ринків збуту актуалізували проблему внутрішніх диспропорцій розвитку аграрного бізнесу. За таких умов особливої наукової та практичної ваги набуває аналіз організаційно-економічних відмінностей функціонування аграрних підприємств у період воєнної економіки.

Проблематика організаційно-економічних диспропорцій розвитку аграрних підприємств України набула особливої актуальності в умовах повномасштабної війни, що зумовило активізацію наукових досліджень, спрямованих на аналіз трансформацій аграрного сектору, його стійкості та потенціалу відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження організаційно-економічних трансформацій аграрного сектору зробили О. Шуст, О. Никоненко та Н. Чіпа Н. [1], які проаналізували структурні зміни сільського господарства України у воєнний і пост воєнний періоди. Автори акцентують увагу на необхідності перегляду організаційних моделей функціонування аграрних підприємств з урахуванням втрат ресурсів, логістичних обмежень та зростання ролі державної підтримки як інструменту стабілізації розвитку.

Вплив війни на економічні результати діяльності аграрного сектору комплексно досліджено у праці О. Котикової та ін. [2], які розкрили масштаби виробничих, експортних та інфраструктурних втрат аграрних підприємств. Автори обґрунтовують, що війна посилила диспропорції між сировинною та переробною ланками аграрної економіки, що стримує формування доданої вартості та знижує фінансову стійкість підприємств.

Фінансово-економічні аспекти діяльності аграрних підприємств висвітлені у результатах комплексного дослідження В. Бойка та ін. [3], де здійснено аналіз ефективності та рентабельності аграрних підприємств в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Дослідники визначають ключові економічні диспропорції, пов'язані з доступом до фінансових ресурсів, зростанням собівартості виробництва та асиметрією державної підтримки.

Детермінанти фінансових результатів аграрних підприємств у довоєнний період ґрунтовно проаналізували С. Легенчук та ін. [4], що дозволяє використати їхні висновки як базу для порівняльної оцінки змін у період війни. Автори доводять, що навіть до початку воєнних дій в

аграрному секторі існували стійкі організаційно-економічні диспропорції, які війна лише загострила.

Окрему увагу проблемам прибутковості аграрних підприємств в умовах повномасштабного вторгнення приділили О. Цеслів та ін. [5]. На основі економіко-математичного моделювання вони встановили, що зростання витрат на логістику та ресурси при одночасному зниженні цінової кон'юнктури істотно обмежує можливості самофінансування аграрних підприємств, особливо малих і середніх.

Регіональні аспекти розвитку аграрного експорту в умовах війни розглянуто у дослідженні О. Ляховської [6], де показано нерівномірність впливу воєнних чинників на аграрні підприємства різних регіонів України. Авторка наголошує, що логістичні обмеження та переорієнтація експортних потоків посилили міжрегіональні диспропорції у рівнях доходності та конкурентоспроможності підприємств.

Організаційно-економічні аспекти управління витратами як чинник забезпечення прибутковості аграрних підприємств досліджено О. Поночовною [7], яка доводить, що в умовах війни саме ефективне управління витратами стає ключовим інструментом підтримання життєздатності підприємств, особливо у сировинно орієнтованих сегментах аграрного виробництва.

Проблеми функціонування аграрних підприємств в умовах воєнного стану також висвітлено у комплексній роботі О. Шуст [8], де авторка проаналізувала адаптаційні механізми господарювання, трансформацію організаційних структур та зміну економічних пріоритетів суб'єктів аграрного сектору. М. Пархомець та ін. [9] присвятили своє дослідження мікроекономічним аспектам ретроспективного аналізу наявного рівня ефективності виробництва аграрної продукції на прикладі конкретного аграрного підприємств. В роботі висвітлено комплекс системних проблем та обґрунтовано напрями підвищення ефективності діяльності підрозділів підприємства.

Довгостроковий контекст організаційних змін в аграрному секторі України представлений у роботі В. Дмитрієвої та Ю. Святця [10], які дослідили тридцятирічну динаміку реорганізаційних процесів в агробізнесі. Їхні висновки дозволяють розглядати сучасні воєнні диспропорції як продовження системних трансформацій, що накопичувалися протягом тривалого періоду.

Водночас у працях зарубіжних і вітчизняних авторів акцентується увага на необхідності переходу від експортно-сировинної моделі до моделі розвитку з вищим рівнем доданої вартості, інноваційності та диверсифікації аграрного виробництва.

Узагальнення результатів наукових досліджень свідчить, що, незважаючи на значну кількість публікацій, проблема комплексної оцінки організаційно-економічних диспропорцій розвитку аграрних підприємств України саме в умовах воєнної економіки залишається недостатньо систематизованою. Це зумовлює необхідність подальших досліджень, спрямованих на інтеграцію організаційних та економічних показників з метою обґрунтування стратегічних напрямів відновлення та розвитку аграрного сектору.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є виявлення та оцінка організаційно-економічних диспропорцій розвитку аграрних підприємств України в умовах повномасштабної війни.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- проаналізувати динаміку фінансових результатів діяльності аграрних підприємств у воєнний період;
- виявити відмінності адаптаційного потенціалу підприємств залежно від їх розміру;
- обґрунтувати напрями удосконалення державної політики підтримки аграрного сектору.

У процесі дослідження використано методи порівняльного, структурного та індикативного аналізу, метод матриці-координат, що

дозволило оцінити зміну ключових фінансово-економічних параметрів діяльності аграрних підприємств у динаміці та за групами за розміром. Аналітичну базу сформовано на основі офіційних статистичних даних, узагальнення яких дало змогу виявити стійкі тенденції та структурні зрушення у розвитку аграрного бізнесу в умовах воєнної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Об’єктивними реаліями є факт значного зниження прибутковості діяльності аграрних підприємств та інших суб’єктів господарювання аграрного сектору економіки в перші роки війни. Так, загальна сума чистого прибутку аграріїв протягом 2021-2023 рр. скоротилась майже в 4 рази (від 238,6 до 63,5 млрд грн), відповідно збиток збільшився у 4,1 рази – до 34,1 млрд грн. Результати господарської діяльності аграрних підприємств у 2024 р. відносно скорегували цей негативний тренд – чистий прибуток, порівняно з 2023 р. збільшився в 2,6 рази, до 167,4 млрд грн, що на 30% нижче довоєнного рівня.

Збитковість підприємств скоротилась на 25% або на 8,5 млрд грн, а відсоток прибуткових підприємств становив 83,7%, що всього на 4,6% нижче рівня 2021 р. (табл. 1).

Таблиця 1. Ретроспективна динаміка прибутковості аграрних підприємств України, млрд грн

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2024 р. до 2021 р., %
<i>Сфера аграрного сектору економіки загалом</i>								
Чистий прибуток	71,0	93,3	81,6	238,8	86,1	63,5	167,4	70,1
прибуток	93,9	115,8	108,0	247,1	125,2	97,6	193,0	78,1
збиток	22,9	22,5	26,4	8,3	39,1	34,1	25,6	308,4
Відсоток прибуткових підприємств	86,2	83,0	82,6	88,3	78,4	78,1	83,7	-4,6
<i>Великі аграрні підприємства</i>								
Чистий прибуток	11,2	5,0	8,7	48,3	18,2	14,8	32,1	66,5
прибуток	11,2	8,2	12,5	49,2	21,4	19,1	38,1	77,4
збиток	-	3,2	3,8	0,9	3,2	4,3	6,0	666,7
Відсоток прибуткових підприємств	100,0	79,4	75,0	91,8	84,6	79,5	90,4	-1,4

Продовження таблиці 1.

<i>Середні аграрні підприємства</i>								
Чистий прибуток	38,5	68,5	40,3	102,4	39,7	23,7	67,5	65,9
прибуток	45,2	77,9	49,6	105,0	57,1	38,1	73,9	70,4
збиток	6,7	9,5	9,3	2,7	17,4	14,4	6,4	237,0
Відсоток прибуткових підприємств	88,4	81,5	83,9	92,9	80,5	76,6	88,7	-4,2
<i>Малі суб'єкти господарювання</i>								
Чистий прибуток	21,3	19,8	32,6	88,1	28,2	25,0	67,8	77,0
прибуток	37,5	29,6	45,9	92,9	46,7	40,3	80,9	87,1
збиток	16,2	9,9	13,3	4,8	18,5	15,3	13,1	272,9
Відсоток прибуткових підприємств	86,1	83,1	82,6	88,0	78,3	78,2	83,5	-4,5
<i>з них мікро суб'єкти господарювання</i>								
Чистий прибуток	4,9	5,8	10,7	25,1	6,5	7,9	24,2	96,4
прибуток	12,5	11,2	16,6	28,0	14,6	14,4	29,1	103,9
збиток	7,6	5,4	5,8	2,9	8,2	6,5	4,9	169,0
Відсоток прибуткових підприємств	86,0	83,4	82,3	87,1	77,7	78,0	82,7	-4,4

Джерело: сформовано за даними Держкомстату України [11]

Аналогічну тенденцію встановлено за всіма групами аграрних підприємств та суб'єктів господарювання – катастрофічні темпи зниження прибутковості протягом 2021-2023 рр. і відносно позитивна динаміка у 2024 р.

Встановлено, що найбільші темпи зниження прибутковості в умовах війни продемонстрував середній агробізнес – прибуток середній аграрних підприємств скоротився на 34,1%, а збитковість збільшилась в 2,4 рази – від 2,7 до 6,4 млрд грн. зазначимо, що дана група аграрних підприємств формує 40,3% загального чистого прибутку галузі.

Великі аграрні підприємств наразі створюють 19,3% загального обсягу чистого прибутку. Протягом 2021-2024 рр їх прибутковість знизилась на 34,5% – від 48,3 до 32,1 млрд грн., при цьому відсоток прибуткових підприємств майже відповідає довоєнному рівню – 90,4%.

Найменші темпи зниження прибутку встановлено за групою мікро суб'єктів господарської діяльності – всього 3,6% або 0,9 млрд грн, але збитковість мікропідприємств збільшилась у 1,7 раза, що становить 2 млрд грн. Відсоток прибуткових підприємств зменшився від 87,1 до 82,7%.

Чистий прибуток малих підприємств зменшився в умовах війни на 23% із відповідним зростанням збитків у 2,7 раза або на 8,3 млрд грн.

Господарський 2024 рік із прибутком завершили 83,5% підприємств, що на 4,5 пункти менше за довоєнний період. Сфера малого та мікро підприємництва аграрного сектору економіки формує найбільшу частку загального чистого прибутку – 40,5%.

Проведення індикативної оцінки показників ефективності функціонування та організаційно–економічного розвитку аграрних підприємств та ретроспективного порівняльного аналізу їх динаміки дозволив виявити наступні тенденції (табл. 2).

Аналіз даних табл. 2 свідчить про суттєву волатильність показників ефективності функціонування аграрних підприємств України протягом 2018–2024 рр., з виразним піком у 2021 р. та різким спадом у 2022–2023 рр.

Таблиця 2. Динаміка показників ефективності функціонування аграрних підприємств України, 2018-2024 рр.

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2024 р. до 2021 р., %
Чистий прибуток, млрд. грн	71,0	93,3	81,6	238,8	86,1	63,5	167,4	70,1
Чистий прибуток в розрахунку на 1 підприємство, млн грн	0,93	1,24	1,11	3,37	1,62	1,01	2,85	84,6
Рентабельність необоротних активів	21,6	24,0	19,5	51,1	18,5	12,6	29,3	-21,8
Рентабельність оборотних активів	10,9	14,6	11,5	27,2	8,8	6,2	14,5	-12,7
Рентабельність капіталу	7,2	9,1	7,2	17,8	6,0	4,1	9,7	-8,1
Рентабельність власного капіталу	14,7	17,8	13,3	30,0	10,6	7,2	16,6	-13,4
Рентабельність позикового капіталу	14,2	18,4	15,8	43,6	13,6	9,7	23,4	-20,2
Рентабельність продажів	13,1	16,3	13,1	25,3	12,6	8,1	18,9	-6,4
Рентабельність операційної діяльності	18,3	19,2	18,6	40,3	20	12	22,7	-17,6
Рентабельність всієї діяльності	13,7	16,1	13,6	36,4	13,3	8	17,7	-18,7
Фондовіддача, грн	2,65	2,20	2,19	2,99	2,18	2,17	2,05	68,6
Продуктивність праці, тис. грн/зайнятого	984,1	1043,6	1179,4	1788,4	1504,2	1740,2	1787,4	99,9
Рентабельність персоналу, тис. грн	113,4	152,9	141,7	414,5	176,2	139,0	344,4	83,1
Рентабельність капітальних інвестицій	106,6	155,7	161,2	341,3	167,7	97,5	204,7	-136,6

Джерело: сформовано та розраховано автором за даними Держкомстату України [11]

Максимальні значення більшості індикаторів були досягнуті саме у 2021 р., що пояснюється сприятливою зовнішньою ціновою кон'юктурою, високими обсягами експорту та відносною макроекономічною стабільністю довоєнного періоду. Зокрема, чистий прибуток у 2021 р. становив 238,8 млрд грн, що майже втричі перевищувало показники 2019–2020 рр. Проте вже у 2022 р. відбулося його різке скорочення до 86,1 млрд грн, а у 2023 р. – до 63,5 млрд грн, що стало найнижчим значенням за досліджуваний період. У 2024 р. спостерігається часткове відновлення – чистий прибуток зріс до 167,4 млрд грн, однак це лише 70,1% рівня 2021 р., що підтверджує неповну компенсацію воєнних втрат.

Аналогічна тенденція простежується і щодо чистого прибутку в розрахунку на одне підприємство: після зростання до 3,37 млн грн у 2021 р. показник знизився більш ніж утричі у 2023 р., а у 2024 р. відновився до 2,85 млн грн (84,6% довоєнного рівня). Це свідчить про певну стабілізацію фінансових результатів, проте не про повне повернення до попередніх позицій.

Рентабельність операційної діяльності, як один із ключових індикаторів ефективності функціонування аграрного сектору, у 2024 р. становила 22,7% проти 40,3% у 2021 р., що означає скорочення на 17,6 в.п. Подібна динаміка характерна і для інших показників прибутковості. Рентабельність всієї діяльності зменшилась із 36,4% до 17,7%, необоротних активів – із 51,1% до 29,3%, оборотних активів – із 27,2% до 14,5%. Рентабельність власного капіталу скоротилася з 30,0% до 16,6%, а позикового – з 43,6% до 23,4%, що відображає підвищення фінансових ризиків та ускладнення доступу до кредитних ресурсів у воєнний період. Зниження рентабельності продажів із 25,3% до 18,9% свідчить про зростання витрат виробництва та логістики, а також про зменшення маржі в умовах нестабільної зовнішньої кон'юктури.

Особливо показовим є скорочення рентабельності капітальних інвестицій, яка з 341,3% у 2021 р. знизилась до 204,7% у 2024 р., що означає зменшення інвестиційної віддачі та зростання невизначеності щодо

довгострокових вкладень. Це може мати негативні наслідки для технологічного оновлення та модернізації виробництва у середньостроковій перспективі.

Водночас окремі індикатори демонструють відносну стабільність. Продуктивність праці у 2024 р. практично досягла довоєнного рівня (1787,4 тис. грн на одного зайнятого проти 1788,4 тис. грн у 2021 р.). Така динаміка частково зумовлена скороченням чисельності зайнятих працівників внаслідок мобілізації та міграції, що механічно підвищує розрахунковий показник, а також інфляційними процесами та девальвацією гривні. Водночас фондівдача має тенденцію до поступового зниження (з 2,99 грн у 2021 р. до 2,05 грн у 2024 р.), що може свідчити про зменшення ефективності використання основних засобів або про їх фізичне та моральне зношення.

До війни рентабельність капітальних інвестицій аграрних підприємств, що практично на 98-99% здійснюється за рахунок їх власних коштів, становила максимальні 341,3%. За перші два роки війни цей показник знизився до 97,5%, а за результатами 2024 р. відбулась відносна стабілізація до 204,7%.

Таким чином, результати аналізу підтверджують, що 2021 рік став піковим за більшістю показників ефективності, тоді як 2022–2023 рр. характеризувалися глибоким спадом фінансових результатів. У 2024 р. зафіксовано ознаки часткової стабілізації та адаптації аграрних підприємств до воєнних умов, однак більшість показників залишаються нижчими за довоєнний рівень. Це свідчить про системний характер втрат та необхідність посилення механізмів державної підтримки, спрямованих на відновлення прибутковості, інвестиційної активності та довгострокової фінансової стійкості аграрного сектору.

Практичне застосування розрахунково-методичного інструментарію методу матриці-координат дозволило визначити сукупний показник ефективності функціонування аграрних підприємств України та ретроспективно проаналізувати його динаміку (табл. 3).

Таблиця 3. Розрахунок сукупного індикатора ефективності функціонування аграрних підприємств України методом матриці-координат, 2018-2024 рр.

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Матриця координат перша							
Чистий прибуток, млрд. грн	0,297	0,391	0,342	1,000	0,361	0,266	0,701
Чистий прибуток в розрахунку на 1 підприємство, млн грн	0,276	0,368	0,329	1,000	0,481	0,300	0,846
Рентабельність необоротних активів	0,423	0,470	0,382	1,000	0,362	0,247	0,573
Рентабельність оборотних активів	0,401	0,537	0,423	1,000	0,324	0,228	0,533
Рентабельність капіталу	0,404	0,511	0,404	1,000	0,337	0,230	0,545
Рентабельність власного капіталу	0,490	0,593	0,443	1,000	0,353	0,240	0,553
Рентабельність позикового капіталу	0,312	0,404	0,347	0,958	0,299	0,213	0,514
Рентабельність продажів	0,518	0,644	0,518	1,000	0,498	0,320	0,747
Рентабельність операційної діяльності	0,454	0,476	0,462	1,000	0,496	0,298	0,563
Рентабельність всієї діяльності	0,376	0,442	0,374	1,000	0,365	0,220	0,486
Фондовіддача, грн	0,886	0,736	0,732	1,000	0,729	0,726	0,686
Продуктивність праці, тис. грн/зайнятого	0,550	0,584	0,659	1,000	0,841	0,973	0,999
Рентабельність персоналу, тис. грн	0,274	0,369	0,342	1,000	0,425	0,335	0,831
Рентабельність капітальних інвестицій	0,312	0,456	0,472	1,000	0,491	0,286	0,600
Матриця координат друга							
Чистий прибуток, млрд. грн	0,088	0,153	0,117	1,000	0,130	0,071	0,491
Чистий прибуток в розрахунку на 1 підприємство, млн грн	0,076	0,135	0,108	1,000	0,231	0,090	0,715
Рентабельність необоротних активів	0,179	0,221	0,146	1,000	0,131	0,061	0,329
Рентабельність оборотних активів	0,161	0,288	0,179	1,000	0,105	0,052	0,284
Рентабельність капіталу	0,164	0,261	0,164	1,000	0,114	0,053	0,297
Рентабельність власного капіталу	0,240	0,352	0,197	1,000	0,125	0,058	0,306
Рентабельність позикового капіталу	0,097	0,164	0,121	0,918	0,089	0,045	0,264
Рентабельність продажів	0,268	0,415	0,268	1,000	0,248	0,103	0,558
Рентабельність операційної діяльності	0,206	0,227	0,213	1,000	0,246	0,089	0,317
Рентабельність всієї діяльності	0,142	0,196	0,140	1,000	0,134	0,048	0,236
Фондовіддача, грн	0,786	0,541	0,536	1,000	0,532	0,527	0,470
Продуктивність праці, тис. грн/зайнятого	0,303	0,341	0,435	1,000	0,707	0,947	0,999
Рентабельність персоналу, тис. грн	0,075	0,136	0,117	1,000	0,181	0,112	0,690
Рентабельність капітальних інвестицій	0,098	0,208	0,223	1,000	0,241	0,082	0,360
<i>Сукупний індикатор ефективності</i>	<i>2,88</i>	<i>3,64</i>	<i>2,96</i>	<i>13,92</i>	<i>3,21</i>	<i>2,34</i>	<i>6,32</i>

Джерело: сформовано та розраховано автором за даними Держкомстату України [11]

Розрахунок сукупного індикатора ефективності функціонування аграрних підприємств України методом матриці-координат дозволив узагальнити різноспрямовані зміни фінансово-економічних показників у єдиний інтегральний вимір та оцінити системний ефект впливу воєнних чинників на розвиток аграрного бізнесу. Як видно з даних табл. 3, динаміка сукупного індикатора у 2018–2024 рр. має яскраво виражений циклічний характер із чітким довоєнним максимумом та глибоким воєнним спадом.

У 2018–2020 рр. значення сукупного індикатора коливалося в межах 2,88–3,64 пунктів, що відображало відносно стабільний, але помірний рівень

ефективності функціонування аграрних підприємств за умов поступового економічного зростання та відсутності масштабних зовнішніх шоків. Певне підвищення індикатора у 2019 р. (до 3,64 пунктів) було зумовлене покращенням показників рентабельності продажів, капіталу та необоротних активів, однак у 2020 р. зафіксовано його зниження до 2,96 пунктів, що частково пояснюється наслідками пандемічної кризи та зростанням витрат виробництва.

Абсолютного піку сукупний індикатор ефективності досяг у 2021 р., коли його значення становило 13,92 пункти. Таке різке зростання пояснюється одночасним максимальним рівнем більшості базових індикаторів, зокрема чистого прибутку, рентабельності активів, капіталу, операційної діяльності та капітальних інвестицій. Саме 2021 рік виступає базовим періодом (нормативним максимумом) для матриці-координат і відображає піковий рівень фінансово-економічної ефективності аграрного сектору напередодні повномасштабної війни.

У 2022 р. значення сукупного індикатора скоротилося більш ніж у чотири рази – до 3,21 пунктів, що свідчить про різке погіршення системної ефективності функціонування аграрних підприємств у перший рік повномасштабної війни. Таке падіння було зумовлене одночасним зниженням практично всіх складових індикатора: чистого прибутку, рентабельності активів і капіталу, віддачі інвестицій та операційної рентабельності. Фактично це відображає фазу шокової дезорганізації аграрного виробництва, спричиненої руйнуванням логістики, зростанням витрат, обмеженням доступу до фінансування та втратою частини ринків збуту.

Найнижче значення сукупного індикатора зафіксовано у 2023 р. – 2,34 пункти, що є навіть нижчим за рівень 2018–2020 рр. Це свідчить про затяжний характер кризових процесів та виснаження внутрішніх резервів адаптації аграрних підприємств у другий рік війни. Особливо негативний вплив на інтегральний показник у цей період мали низькі значення

рентабельності капіталу, необоротних і оборотних активів, а також різке скорочення рентабельності капітальних інвестицій, що обмежувало можливості відновлення виробничого потенціалу.

У 2024 р. спостерігається часткове відновлення сукупного індикатора ефективності до 6,32 пунктів, що у 2,7 раза перевищує рівень 2023 р., проте залишається у 2,2 раза нижчим за довоєнний максимум 2021 р. Така динаміка свідчить про поступову адаптацію аграрних підприємств до умов воєнної економіки, відновлення фінансових результатів та окремих показників рентабельності. Водночас значення індикатора підтверджує, що процеси стабілізації мають неповний і нерівномірний характер, а системна ефективність функціонування аграрного сектору ще не досягла довоєнного рівня.

Загалом, зменшення сукупного індикатора ефективності у 2021–2024 рр. у 2,2 раза засвідчує системний характер кризових явищ в аграрному секторі України та підтверджує наявність глибоких організаційно-економічних диспропорцій, загострених повномасштабною війною.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Аналіз динаміки фінансових результатів аграрних підприємств у 2021–2024 рр. засвідчує суттєве погіршення показників у перші роки війни з подальшими ознаками часткової стабілізації. Проте відновлювальні процеси мають виразно нерівномірний характер та залежать від масштабу господарської діяльності.

Великі аграрні підприємства зберігають відносно вищий рівень фінансової стійкості завдяки ефекту масштабу, диверсифікації виробництва та кращому доступу до зовнішнього фінансування. Водночас вони характеризуються нижчою гнучкістю управлінських рішень, що ускладнює швидку адаптацію до змін ринкової кон'юнктури та логістичних обмежень.

Найбільш уразливою групою виявилися середні аграрні підприємства, які зазнали подвійного тиску: з одного боку – втратили частину традиційних

ринків збуту, з іншого — мають обмежені фінансові резерви для компенсації зростання витрат. Це зумовило різке зниження їх прибутковості та інвестиційної активності.

Натомість малі та мікропідприємства продемонстрували відносно вищу адаптивність до воєнних умов. Їх перевагами стали гнучкість організаційної структури, нижчий рівень постійних витрат та можливість швидкої переорієнтації виробничих і збутових процесів. Водночас фінансова стійкість цієї групи значною мірою залежить від зовнішньої підтримки та локальних ринків.

Виявлені організаційно-економічні диспропорції свідчать про обмежену ефективність уніфікованих підходів до державної підтримки аграрного сектору. Воєнна економіка посилила структурні асиметрії, які існували ще до 2022 року, але не мали такого загостреного характеру. За цих умов особливої актуальності набуває формування диференційованих інструментів підтримки з урахуванням масштабів господарської діяльності та специфіки адаптаційних можливостей підприємств.

Повномасштабна війна стала каталізатором загострення організаційно-економічних диспропорцій у розвитку аграрних підприємств України. Дослідження показало, що адаптаційний потенціал аграрного бізнесу суттєво залежить від масштабу господарської діяльності: великі підприємства характеризуються вищою фінансовою стійкістю, малі — більшою гнучкістю, тоді як середні перебувають у зоні підвищеного ризику. За таких умов подальший розвиток аграрного сектору потребує переходу від уніфікованої до адресної державної політики, орієнтованої на зниження структурних диспропорцій та підвищення стійкості аграрної економіки в умовах воєнних і поствоєнних викликів.

Перспективами подальших досліджень є обґрунтування напрямів взаємоузгодження параметрів розвитку аграрних підприємств та зміцнення продовольчої безпеки держави в умовах повоєнного відновлення економіки

Література

1. Шуст О., Никоненко, О., та Чипа, Н. Організаційні та економічні трансформації сільськогосподарського сектору у повоєнний період економічного розвитку України. *Economics, Finance and Management Review*. 2024. (2(18)). С. 14-23. <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2024-2-14-23>
2. Котикова О., Бабич М., Погорєлова О., Надвиничний С. Економічні наслідки війни для аграрного сектора України: політична основа для відновлення та стійкості. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2025. 11(4). С. 5-39. <https://doi.org/10.51599/are.2025.11.04.01>
3. Бойко В., Лизак М., Васильців Т., Лупак Р., Огінок С. Фінансово-економічні результати діяльності аграрних підприємств: аналіз та вдосконалення політики. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2024. 10(4). С. 129-155. <https://doi.org/10.51599/are.2024.10.04.06>
4. Легенчук С., Рабошук А., Жиглей І., Захаров Д., Федоришина Л. Детермінанти фінансових результатів українських аграрних компаній у довоєнний період. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2023. 9(4). С. 102-118. <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.04.05>
5. Цеслів О., Дунаєва Т., Єрешко Й. та Цеслів А. Дослідження прибутковості сільськогосподарських підприємств в Україні під час російського військового вторгнення в Україну. *Системні дослідження та інформаційні технології*. 2024. 1. С. 62-74. <https://doi.org/10.20535/SRIT.2308-8893.2024.1.05>
6. Ляховська О. Експорт сільськогосподарської продукції в умовах війни: регіональні аспекти. *Економічний журнал Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2024. 4(40). С. 32-39. <https://doi.org/10.29038/10.29038/2786-4618-2024-04-32-39>
7. Поночовна О. Організаційно-економічні аспекти управління витратами як фактор забезпечення прибутковості аграрних підприємств (на прикладі Полтавської області). *Економіка та суспільство*. 2025. (81). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-81-6>

8. Шуст О. Організаційно-економічні аспекти функціонування суб'єктів аграрного сектору України в умовах запровадження воєнного стану. *Інноваційна економіка*. 2023. 2. С. 5-12. <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2023.2.1>

9. Пархомець М. К., Уніят Л. М., Чорна Н. П., Градовий В. В. «Організаційно-економічні напрями ефективної діяльності аграрного підприємства». *Інноваційна економіка*, 2025. вип. 2. С. 99-110, <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2025.2.11>.

10. Дмитрієва В. та Святець Ю. Аграрний бізнес у незалежній Україні: тридцятирічна динаміка процесу реорганізації. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2023. 9(2). С. 136-162. <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.02.06>

11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Капітальні інвестиції. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15. 12.2025 р.).

References

1. Shust, O. Nykonenko, O. and Czipa, N. (2024), "Organizational and economic transformations of the agricultural sector in the post-war period of economic development of Ukraine", *Economics, Finance and Management Review*, vol. (2(18)), pp. 14-23. <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2024-2-14-23>

2. Kotykova, O. Babych, M. Pohorielova, O. and Nadvynychnyy, S. (2025), "Economic impacts of war on Ukraine's agricultural sector: a policy framework for recovery and resilience", *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, vol. 11(4), pp. 5-39. <https://doi.org/10.51599/are.2025.11.04.01>

3. Boiko, V. Lyzak, M. Vasylytsiv, T. Lupak, R. and Ohinok, S. (2024), "Financial and economic performance of agricultural enterprises: analysis and policy improvement", *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, vol. 10(4), pp. 129-155. <https://doi.org/10.51599/are.2024.10.04.06>

4. Lehenchuk, S. Raboshuk, A. Zhyhlei, I. Zakharov, D. and Fedoryshyna, L. (2023), "Financial performance determinants of Ukrainian agricultural companies in the pre-war period", *Agricultural and Resource*

Economics: International Scientific E-Journal, vol. 9(4), pp. 102-118.
<https://doi.org/10.51599/are.2023.09.04.05>

5. Tsesliv, O. Dunaieva, T. Yereshko, J. and Tsesliv, A. (2024), “Study on the profitability of agricultural enterprises in Ukraine during the Russian military invasion of Ukraine”, *System Research and Information Technologies*, vol. 1, pp. 62-74. <https://doi.org/10.20535/SRIT.2308-8893.2024.1.05>

6. Liakhovska, O. (2024), “Export of agricultural products in the conditions of war: regional aspects”, *Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, vol. 4(40), pp. 32-39.
<https://doi.org/10.29038/10.29038/2786-4618-2024-04-32-39>

7. Ponochovna, O. (2025), “Organizational and economic principles of cost management as a factor in ensuring the profitability of agricultural enterprises (case study of Poltava region)”, *Economy and Society*, vol. (81).
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-81-6>

8. Shust. O. (2023), “Organizational and economic aspects of the functioning of the agricultural sector of Ukraine under the conditions of martial law”, *Innovative Economics*, vol. 2, pp. 5-12. <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2023.2.1>

9. Parkhomets, M.K. Uniyat, L.M. Chorna, N.P. and Gradovy, V.V. (2025), “Organizational and economic directions of effective activity of an agricultural enterprise”, *Innovative Economics*, vol. 2. pp. 99-110,
<https://doi.org/10.37332/2309-1533.2025.2.11>.

10. Dmytriieva, V. and Sviatets, Y. (2023), “Agricultural business in independent Ukraine: thirty-year dynamics of the reorganization process”, *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, vol. 9(2), pp. 136-162. <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.02.06>

11. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. (2026), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed January 22 2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 12.02.26

Прорецензовано / Revised: 16.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 19.02.26